

ne ve, kako se bo končala, in je včasih hudo začuden nad tem, kar nastane, zakaj dostikrat nastane kaj boljšega, kakor je pričakoval, pogosto mu misel seže dlje, kakor je računal. In ravno v tem je tisti moment, ko se prihodnost jezika vmeša v njegovo sedanost. Kakor nam je znano, obstajajo tri metode spoznavanja: analitična, intuitivna in metoda, ki so jo uporabljali svetopi-semski preroki – z razodevanjem. Poezija se od drugih oblik literature loči v tem, da uporablja obenem vse tri (in teži predvsem k drugi in tretji), saj so vse tri dane v jeziku; in včasih se temu, ki piše pesem, posreči, da se z eno samo besedo, z eno samo rimo znajde tam, kjer še nihče ni bil pred njim – in mogoče dlje, kakor bi si sam želel. Ko piše pesem, jo piše predvsem zato, ker pesnjenje neznansko pospešuje spoznanje, miselnost, razumevanje sveta. In brž ko človek vsaj enkrat začuti ta pospešek, se ne more več odpovedati ponavljanju te izkušnje in tako se ujame v odvisnost od tega postopka, kakor se ujame v odvisnost od narkotikov ali alkohola. In če se ne motim, človeku, ki je v taki odvisnosti od jezika, ravno pravimo pesnik.

Prevedel Janko Moder

Marinko
Soldo

Vijuganja na Olimpu

Tudi Páris je napravil napako. Ker je zlato jabolko podaril Afroditi, je izgubil življenje. Trojo pa je popeljal v uničenje. Vse nagrade, ki jih podeljujejo ljudje, so zaznamovane s pomotami. Tako se pogosto dogaja, da si nesmrtnost pridobijo tisti, ki so jih najprej zavrnil, tisti iz *salon des refusés*, iz salona zavrnenih, v katerem so nekoč impresionisti razstavljali svoja dela, ki jih je uradna kritika zavrnila in osmešila. Schönberg je doživel, da so mu na višku genialnosti spodmahnili Guggenheimovo nagrado. In tista dobra duša, ki je Einsteinu zavrnila pravico do univerzitetne katedre, je v Švici mirno umrla pred nekaj leti. Upajo sicer, da so napake in neumna zaslepljenost redkejše, vsaj kadar gre za eksaktne in naravoslovne vede. Toda za literarno vrednotenje ni pravičnih meril in ravnil. Balzac je bil prepričan, da Ann Radcliffe, zastopnica gotske groze, piše bolje kot Stendhal, ki ga je sicer iskreno občudoval. Tolstoj, prvi izmed dveh pisateljev, ki po svoji odločitvi nista sprejela Nobelove nagrade (drugi je bil Jean-Paul Sartre l. 1964), je imel Shakespea-rovega *Kralja Leara* za otročjo zmedo, neprimerno za sleherno resno presojo. Edini veliki roman, ki je nastal iz izkušnje druge svetovne vojne – *Časna straža* Jamesa Goulda Gozzensa, je povsem pozabljen. Niti ene estetske sodbe, pa naj jo izreče največji pisatelj, ni mogoče zares dokazati. Kako naj potem velja glas večine, utemeljen z občutkom in bistrumnostjo? Enkrat na leto Nobelovci razpršijo temo švedske zime, toda kadar gre za književnost, nastajajo ugovori: od veljavnosti nagrade do uporabljenih meril. Nobelova nagrada za književnost je eno izmed najbolj spornih mednarodnih priznanj, vendar za to ni niti najmanjši vzrok nenehno večanje

njene denarne vrednosti. Poleg te denarne vsote se pod težo graje znajde tudi skrivnostnost, ki obdaja izbiranje v Švedski akademiji. Alfred Nobel je podpisal svojo oporoko v Parizu 27. novembra 1895. leta in svoje velikanško bogastvo, ki ga je pridobil z industrijskimi podjetji, zapustil svetu: »Vse moje drugo imetje naj se porazdeli takole: kapital, ki ga bodo izpolnjevalci moje oporoke vložili v zanesljive vrednostne papirje, bo dobrodelna ustanova; obresti od nje pa bodo vsako leto delili v obliki nagrad tistim, ki so v prejšnjem letu največ prispevali za blaginjo človeštva.« Besede v oporoki povedo, kako je to določilo nedoločno in prepuščeno različnim razlagam. Toda takoj se je pojavila čisto določna ovira: ko je Nobel leto dni pozneje umrl, je bil dedič, omenjen v oporoki, dobrodelna ustanova, ki pa je še ni bilo, zato so se za bogastvo srdito spopadle vlade, ustanove in Nobelovi sorodniki. Sodni postopki so trajali leta, Nobelova ustanova se je rodila v nesoglasjih. Kot neodvisen subjekt Nobelova ustanova plačuje davek kot vsako drugo podjetje in se razumljivo ponaša tudi s poslovnimi uspehi. Prva nagrada, ki je bila podeljena leta 1900, je znašala 150.000 švedskih kron, kar je ustrezalo vsoti *petindvajset* letnih plač univerzitetnega profesorja. Zares kraljevsko darilo. Danes polovico dohodkov Ustanove razdelijo na letne nagrade, drugo polovico pa za plače uslužbencev. Uspeh Nobelove dobrodelne ustanove, ki jo vodijo Švedi, širi nobelovsko mrzlico kot okužba. Pohlepni založniki obletavajo člane Švedske akademije in trkajo na bobniče njihovih ušes s hvalospevi svojih pisateljev. Tretjerazredni pisatelji zasipajo Akademijo s svojimi zbranimi deli in predlagajo sami sebe za nagrado. Po vseh zakotjih zemeljske krogle iznajdljivi pesniki prevajajo pesmi tistih pesnikov, ki so člani Švedske akademije. Jorge Luis Borges je odkrito in šaljivo izjavljal: »Obožujem vse, kar je skandinavsko.« Enkrat na leto prvorazredni obred podelitve nagrad za kratek čas razprši temo ostre švedske zime. Za Akademijo je to konec napornega branja in razprav, ki trajajo po več mesecev. Že v februarju se namreč začneja reševanje, da dobijo ožji izbor sto petdeset možnih nobelovcev. Na pomoč priskočijo profesorji književnosti in jezikov, predsedniki PEN klubov, člani drugih akademij, pa tudi prejšnji Nobelovi nagrajenci. Na začetku se od petsto do šeststo imen zgrne na pol ducata članov Komiteja za ožji izbor; ta jih zloži v boben in končno pride na dan s predlogi. Vsak četrtek popoldne se zbirajo v gospodskih prostorih iz 18. stoletja, da v nekaj mesecih ocenjevanja seznam zožijo na pet ali šest imen. Merila za izbor kandidatov za Nobelovo nagrado za literaturo so navidezno enaka tistim, ki jih uporabljajo za znanost. Predloge zbirajo pri nagrajencih iz prejšnjih let, pri znanih ocenjevalcih in literarnih strokovnjakih, pa tudi pri uglednih založnikih (zdi se, da je bilo mnenje Alfreda Knopa upravičeno zelo upoštevano). Toda za književnost so značilne posebnost, svojevoljnost in ideološka narava odločitve. To je vzrok, da podelitev te nagrade v primerjavi s tistimi za znanost, obdaja ozračje skrivnostnosti in opravljanja. Nihče zunaj odbora ne more zanesljivo trditi, kakšna mešetarjenja, nesramnosti ali navdušenja, koncesije usodne večine in dvoumnosti si pridobijo slavo v tem znamenitem oktobrskem večeru, vsako leto od 1901 naprej. Odmev preprirov in dramatičnih domnev komaj včasih prodre v javnost, kakor se je zgodilo leta 1983 ob dodelitvi nagrade Williamu Goldingu. Seveda, nesreča je v tem, da so bile dosedanje nagrade Švedske akademije kar po vrsti muhaste, pogosto pa so bile že kar resnična žalitev razsodniške inteligence. Glede na to, da nobene literarne prednosti ni mogoče nepristransko dokazati ali ponarediti in da je

potreben čas preden se okus in poznavanje uskladita z burnim in posebnim nastopom veleuma, so se od začetka neizogibno pojavljale napake, nepoznavanje in zamujena priznanja. Vendar pa je kljub vsemu temu raven švedske dobrohotnosti, kakor jo je preprosto opredelil Yeats ob sprejemanju nagrade leta 1923, dokaj nizka. Že prva nagrada je pomenila slabo napoved. Kajti ime in pesništvo Renéja Sullyja Prudhomme sta se dozdevala, kakor da merita na uradni kriterij moralnega razsodišča in na iskanje sporazuma, ki ga razsodniki za Nobelovo nagrado tako pogosto uporabljajo. Pri vsem tem pa Prudhomme sploh ni najnižja dosežena raven. Celostrokovnjak za sodobno literaturo si bo težko zapomnil imena, skoraj nič resnejšega pa ne bo vedel o *lumenih*, kakršni so Rudolph Eucken, filozof, okronan leta 1908, Henrik Pontoppidan, danski pisatelj (1917), sardinska pisateljica Grazia Deledda, ki je leta 1926 kot ena izmed redkih žensk prejela nagrado. In ko je šlo za znana imena, so bile to osebnosti, katerih delo je preraščalo utrjene meje književnosti. Eucken, Bergson in Bertrand Russel so bili filozofi. Theodor Mommsen, ki je bil počaščen z nagrado leta 1902, je bil velik zgodovinar, epigrafik starega Rima, toda njegova proza ni ničesar prispevala k oživljanju nemškega jezika, Churchill (1953) pa je bil – Churchill. Nerazložljivost in čudaštvo izborov sta sama po sebi povsem nepomembna. Važno je spuščanje imen s seznama za Nobelovo nagrado in nenehni ostrakizem (izobčanje) velikega dela dramske literature, pesništva in vrhunskega romana. Tisto, kar je pomembno, so črne razpoke v središču švedskega doumevanja. Z največjo možno popustljivostjo do meja človeške zmotljivosti je težko razumeti ravnanje, s katerim večino velikih pisateljev in proznih prenoviteljev današnjih časov preprosto ignorirajo. Tako so se James Joyce, Marcel Proust, Franz Kafka, Thomas Hardy, Joseph Conrad, Henry James, André Malraux, Hermann Broch, Robert Musil ali D. H. Lawrence izmuznili pozornosti Nobelovih porotnikov, ali pa so bili ocenjeni, da ne zaslužijo nagrade, če so že bili predlagani. Tajnik Akademije Lars Gyllensten je uporabil ustrezno svetopisemsko prisposodbo, da bi opisal pisatelja, kakršnega želi Akademija: »Imamo dve vrsti pisateljev: mojesovski ustvarjalci, ki utirajo nove poti, vodi pa jih privid obljubljene dežele in tarejo stara pravila, trgajo vezi s tradicijo, morda pa tudi s pritiski, da bi privržence popeljali v novo deželo. Mnogi izmed njih ne pridejo do obljubljene dežele, toda pot nadaljujejo jošanski pisatelji, ki uresničujejo tisto, česar mojesovski pisatelji niso mogli končati. Naše sanje so seveda odkriti mojesovskega pisatelja, in to pri dvaindvajsetih letih, in da je, če je le mogoče, črnka.« Kdo se ne bi strinjal z Gyllenstenovim osebnim izborom mojesovskega pisatelja, če sta to Yeats in Patrick White? Kljub temu pa je treba takoj pripomniti, da je bil Yeats sicer prvič predlagan že leta 1904, Nobelovo nagrado pa je dobil šele 1923. Ko je leta 1929 prejel nagrado Thomas Mann, je Akademija navedla, da nagrajujejo njegov roman *Buddenbrookovi*, ki pa je bil napisan četrto stoletja prej. Patrick White je bil star enainšestdeset let, ko je dobil nagrado, Isaac Bashevis Singer pa štiriinšestdeset let. Elias Canetti, nagradjen leta 1981, je svoje najpomembnejše delo, roman *Slepilo* oz. *Auto-da-Fé* objavil že leta 1935. Kako se sploh more zagovarjati žirija, ki je umetnost Pearl Buckove (1938) uvrstila pred Virginijo Woolf? Paul Claudel, čigar dramska ustvarjalnost se enakovredno uvršča ob Ajshilovo ali Shakespearovo, nikoli ni dobil nagrade. Paul Heyse je bil nagradjen (1910), toda Bertolt Brecht ne. Galsworthy je Nobelov nagradjenec, toda eden izmed najbolj nadarjenih in domiselnih pisateljev

našega stoletja, Carlo Emilio Gadda, ni. V pesništvu je izid žalosten: ni Ezre Pounda, Rilkeja in Paula Valéryja, prav tako ni Wallacea Stevensa, Kazantzakisa, Cavafisa, Osipa Mandelštama, Anne Ahmatove, Garcie Lorce, W. H. Audena in Fernanda Pessoaja. Člani komiteja lahko vztrajno trdijo, kolikor hočejo, da sodijo o pisateljih samo po njihovih literarnih vrednotah, toda vpletajo se v to tudi drugi dejavniki, nekateri so celo vznemirljivi. Kot primer – politika, splošna in posamična enako. Gyllensten je jasno izjavil, da noben fašistični pisatelj nikoli ne bi mogel dobiti nagrade, s tem se je popolnoma strinjal tudi Osten Sjöstrand. Artur Lundkvist ne bi dal nagrade niti Célinu niti Ezri Poundu. Mnogi člani Komiteja so dali vedeti, da je Jorge Luis Borges zmanjšal svoje možnosti za nagrado s tem, ko je dal izjavo v korist desničarskim vojaškim diktaturam v Južni Ameriki. Vendar pa Pabla Nerude ni onemogočilo, da je leta 1971. prejel nagrado, ker je nekoč napisal odo Stalinu. »Toda,« se je opravičeval Lundkvist, »Neruda je potem pisal proti Stalinu, sicer pa ni bil nagrajen zaradi političnih stališč, marveč za izredno pisanje o južnoameriški celini.« Ker v Borgesovem literarnem delu ni desničarskih pogledov, se vsiljuje sklep, da so mu nagrado odrekli zaradi njegovih političnih stališč, ki so osebna in prehodna. In kaj reči o Akademijinem izboru sodobnih sovjetskih pisateljev? Najprej je bil leta 1958 nagrajen Boris Pasternak, ki je moral zavrniti nagrado, ker se sovjetska vlada ni strinjala z njo. Sedem let pozneje so Švedi namenoma šli na zanesljivo področje in nagradili Šolohova. Pet let po tem je nihalo zanihalo na nasprotno smer in zgodila se je afera Solženicin. Kdo je Josif Brodski? Vprašanje se vsiljuje toliko bolj, ker mu je Švedska kraljeva akademija podelila Nobelovo nagrado za književnost 1987. leta. To ni bilo prvič, da je bila nagrada podeljena po, milo rečeno, skrivnostnih merilih, kakor se ne bo zgodilo prvič, da je na koncu leta kateri izmed nagrajencev povsem pozabljen. Na kratko, kako se more zgoditi, da tako ugledna nagrada odkriva tako neznana imena? Ali mar naloga Nobelove nagrade ni tudi v tem, da odkriva neznane genije? Ali pa imajo prav tisti, ki ugotavljajo, da so nagrado vselej podeljevali v soglasju z geopolitičnimi razmišljanji, toda s površnimi razzodbami muhastih, ošabnih, pa tudi ne dovolj izobraženih prvakov? Tako se je lahko zgodilo, da je Josif Brodski stopil na isti oder, na katerem sta nekoč stala Thomas Mann in Ernest Hemingway. Alfred Nobel je dal jasna navodila, da morajo nagrado za književnost podeliti delu *idealističnih nagnenj*, kar je nedoločno, povrhu pa danes tudi zastarelo merilo. Sjöstrand razlaga stari statut in ga postavlja na glavo: »So tudi zelo destruktivni pisatelji. Jerzy Kosinski, na primer, ali William Burroughs.« Člani Komiteja pravzaprav sploh niso enodušni, ker so skupina posameznikov z različnimi okusi in nagnjenji. Olaf Lagercrantz, sestavljalec pomembnega Strindbergovega življenjepisa, ostro kritizira akademizem Švedske akademije. Nazadnje poudarja, da so Švedi majhen narod in da je Nobelova nagrada za njih kakor vsakoletna šala. Prizadevajo si, da bi jo podelili literarnim levom namesto umazaniam opičam. V daljnih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je Alfred Nobel pisal svojo oporoko, je Strindberg izzival zgražanje protestantske Švedske z izpovednim slogom in slabo prikritimi življenjepisi potezami v pisanju. Ukvarjal se je z mnogimi tabuji: brezboštvo, ločitvijo, bogokletstvom, lezbištvom in razvratom. Včerajšnje umazano opico imajo danes za največjega švedskega pisatelja, za leva, za osebnost enakega pomena v švedski književnosti, kot je Shakespeare v angleški. Ob kakšni slavni izjemi so pravi

kralji ostali nekronani. Kaj je vzrok za to? Prvi odgovor je neprijetno preprost, člani žirij so ugledni in izobraženi ljudje. Toda ali je bil kdo izmed njih kdaj tudi literarni presojevalec ali predhodnik nove čustvenosti z določenim ugledom? Nobelovo nagrado za književnost podeljuje vpljudna birokracija, ne pa skupina enakih strokovnjakov. Kljub skromnim sporočilom je mnogo vzrokov za sklepanje, da se jezikovni obseg stockholmskih akademikov omejuje le na francoščino in/ali nemščino. Toda knjige, ki so napisane v angleščini, imajo največ možnosti, da bodo brane. Občasni izbor kakega zastopnika manj znanega jezika, na primer hrvaškosrbskega, Ivo Andrić leta 1961, ali japonskega, opravijo iz druge ali tretje roke, kar ilustrira mednarodna javna razmerja, ne pa enakopravne razsodbe. Zato je zaskrbljivo vedenje komiteja za Nobelovo nagrado za književnost natančna podoba prevladujočega provincializma izbiralcev, ki se obnavlja v neskončnost. Prav s tem provincializmom razlagajo neugodno zastopanstvo skandinavskih zastopnikov. Zdi se namreč, da se dobrohotnost začenja v lastni hiši. Seznam se začne s švedskim pesnikom Vernerjem von Heidenstammom, ki je bil okronan leta 1916, in z danskim pisateljem Karlom Gjellerupom, ki je bil nagrajen naslednjega leta, končuje pa se s Fincem Fransom Eemilom Sillanpääjem in z najnovejšim hišnim izbrancem Harryjem Martinsonom. V tem dolgem seznamu je samo Knut Hamsun nedvomno vrhunska osebnost. Po tem pojasnjevanju postane problematično, pomembna literatura postane neoddeljivo povezana z ideologijo in političnimi stališči. Dokaj zanesljivo je, da so politične spletke odločilno vplivale na izključitev Pounda, Claudela, Malrauxa in Brechta. Dejstvo, da je bil leta 1972. namesto Günterja Grassa, vsekakor večjega pisatelja, neupravičeno izbran Heinrich Böll, ustreza naklonjenosti Švedske akademije do urbanih in premočrtnih pogledov. Velike sanjarije terorja in utopije, pa naj prihajajo z leve ali z desne, neradi sprejemajo. Da so nagradili mladega Camusa leta 1957, je pomenilo povečanje za eno literarno osebnost in opredelitev sanjarije, slikovite za ideal Stockholma. Akademija mora upoštevati še neko okoliščino, ki vznemirja člane, to je zemljepis, čeprav nima nikakršne zveze z zgolj literarnimi merili. Nobena država, ne glede na to, koliko pisateljev ima, ne more dobiti Nobelove nagrade dve leti zaporedoma. Opaženo je bilo, da se je Akademija v minulem desetletju vse bolj odpirala proti novim področjem in tako so bili nagrajeni Japonec, Avstralec in Afričan. Akademiki nikoli ne bi priznali, da s tem raziskujejo področje za področjem na zemeljski obli, toda njihovo zanikanje ne zveni prepričljivo. Med drugim prepogosto priznavajo, da jim je veliko do tega, da bi odkrili pisatelje iz Indije ali Kitajske in se s tem osvobodili literarnega pritiska zahodnih supersil. Švedi so znani kot molčeči ljudje, toda Östen Sjöstrand je vendarle razkril, da »Akademija išče kandidate iz manjših etničnih skupin, ki pišejo v manj znanih jezikih«. To na novo osvetljuje odločitve, ki so nemara vznemirjale v minulih nekaj letih: Singer je poljski Žid, ki je prevzel ameriško državljanstvo, piše pa v jidišu. Odiseas Elitis je Grk; Czesław Miłosz je Poljak, rojen v Litvi, zdaj pa tudi Američan; Elias Canetti je po državljanstvu Britanec, vendar se je rodil v Bolgariji, je sefardskega izvora, piše pa v nemščini. Čeprav nemščina ne sodi med manjše jezike, se ta pisatelj vendarle odlično vključuje v obrazec, zato lahko pričakujemo, da se bo takšna usmeritev nadaljevala. V septembru, ko Švedska akademija oživi po poletnih počitnicah, pride končno čas za izbor zmagovalca. Odtlej se glasovi širijo vse močneje, vse bolj špekulirajo, Akademija pa je molčeča

bolj kot kdajkoli. Kakšne velike literarne dokaze prinašajo v teh zadnjih urah, kakšna je moč posamičnih prepričevanj? Artur Lundkvist je pokazal nekaj več odprtosti kot drugi člani Komiteja, ko so jih zasuli z vprašanji o Nobelovi nagradi leta 1977, prisojeni španskemu pesniku Aleixandru. Morali so se odločiti za enega izmed treh enako dobrih pesnikov, ki so prišli v najožji izbor; z Aleixandrom sta bila še Raphael Alberti in Jorge Guillén. Za Lundkvista je bil pomembnejši Alberti, toda drugi so se odločili za Aleixandra. S kakšnimi utemeljitvami se jim je posrečilo tako poudariti njegovo premoč, da je bil nagrajen? »To je zaupna zadeva,« je odvrnil Lundkvist in pristavil: »Mogoče bi mi bilo vendarle dovoljeno reči, da je bil Aleixandre drugim bliže.« »Zakaj?« »Ker je preveden v švedščino.« Lahko torej vpliva tudi prevod, ne le v angleščini, tudi v francoščini in nemščini, na primer. Sodeč po Lundkvistovem naključnem razkritju kljub temu dobiš vtis, da se akademiki vendarle opirajo na prevode v švedščino. Ob politično ideoloških tveganjih, kakršna so bila na primer ob podelitvah Nerudi, Pasternaku in Solohovu, je takoj sledilo opravičilo in odškodnina: sumljivi Solohov je bil izvoljen za pomiritev neurja, ki ga je povzročila nagraditev Pasternaka. Do neke mere drzno palmo, podeljeno leta 1983 Garcii Márquezu, bo kmalu, pravijo, uravnala nagrada nekemu bolj zanesljivemu latinskoamerškemu glaslu. Muze v Stockholmu gojijo najgloblje spoštovanje do dobre vzgoje. Enaka nagnjenja veljajo tudi za literarne tokove. Zaman bomo v Nobelovem registru iskali eksperimentalna gibanja, formalno revolucionarna ali vsaj protislovnna besedila, pomembna za modernizem. Noben nadrealist niti velik ekspresionist nikdar ni dobil nagrade, pa tudi ne pesniki ali dramatik dadaizma ali paradoksalnega sveta (André Breton, Hugo Ball, Gertrude Stein). Ni treba preveč nagibati barke, pristaši čustvene osvoboditve, kakršen je John Cowper Powys, največji angleški pisatelj romanov po Hardyju, so izločeni. Colette ni, Nabokov, njen naslednik v spolni domišljiji, je izgnan. Končno je tu tako imenovani črni seznam. Opazovalec od zunaj ne more dokazati, da v resnici je, še manj pa lahko odkrije, kdaj in kje je nastal. Vendar je mogoče zaznati vztrajne, vznemirljive usmeritve, za njimi pa je mogoče slutiti skrivnostno osebnost Daga Hammarskjölda. Domnevajo, da je bil izbor nagrajenih vsaj nekajkrat njegovo delo. Hladna in neprizanesljiva prepoved, ki jo je izrekel, je imela velik vpliv, in kar je še važnejše, velja še po njegovi smrti. Seznam ovađenih, ki so to postali zaradi skrivnih vzrokov osebne politike in nejasne spolnosti Daga Hammarskjölda, očitno zajema Grahama Greena, Günterja Grassa in v njegovem času Borgesa ter Andréja Malrauxa, dokler je še živel (zavrnilo so ga zaradi nekega francoskega pesnika diplomata, ki je bil zelo blizu Hammarskjöldu, kar je upravičeno izzvalo De Gaullov bes). To, da se je Nobelova nagrada dolga leta izogibala Joejeja Luisa Borgesa, zadošča, da celotno ustanovo prepusti sumničanju, vendar dejanski obstoj tega črnega seznama ostaja negotova domneva. Toda ali je vse to zares pomembno za življenje književnosti? Znani so žalostni primeri pisateljev, katerih osebna občutljivost in ustvarjalne zamisli je pokvarilo upanje na Nobelovo nagrado ali prevara z njo. Pisatelje, ki so živeli in ustvarjali s pogledom, usmerjenim v Stockholm, pa je uničilo prazno in suženjsko pričakovanje. Artur Koestler je bil obseden in razkrojen zaradi nedosegljivega Nobela, čeprav ga je že s svojim *Mrkom opoldne* zaslužil. Slišati je, da je tudi Alberto Moravia užaljen, ker ni dobil nagrade, ki mu jo je bil tisk že napovedal, toliko bolj, ker italijanska literatura že dolgo ni dobila odmeva v Stockholmu. Precejen

del nedavnega delovanja Anthonyja Burgessa, tega nemarnega in živahnega pisatelja, je, kot se dozdeva, usmerjeno proti Švedski. Neki pisatelj je prepričeval Švedsko akademijo, da bi s tem, ko bi nagradila njega, počastila neznane žrtve preganjanja in vojne, ker se ima za njihovega zagovornika. Te stvari zapuščajo grenak okus v ustih, vendar je takih primerov malo. Stockholm je, kot smo videli, razširil meje literature na filozofijo, staro zgodovino in politično govornišvo. Freudova proza je vsekakor v čast nemškemu jeziku, Freud je bil kandidat, vendar zaman. Na seznamu Nobelovih nagrad so gotovo velika imena, v njihovem izboru se prepletajo zdrav razum, strast in živost presoje. Pravi problem so spregledane priložnosti, pogosto prav hoteno. Od začetka je čast Nobelove nagrade hotela pomeniti opozorilo, poudarjanje in predstavljanje javnosti vrhunskih ustvarjalcev in del sodobne književnosti. Prav to, da gre najvrednejše mimo skoraj neopaženo in da delo, ki bo zaznamovalo našo prihodnost, ostaja v obsegu sedanosti ezoterično, daje Nobelovi nagradi za književnost logiko in utemeljitev. Kakšna zasluga je v tem, da slavijo nekoga, ki si je že pridobil svetovni sloves? Ali je možna slabša usluga književnosti, kot je posvetitev povprečnega in prehodnega? Ali je mogoče kaj ukreniti, da bi se popravili načini in vrline izbora za Nobelovo nagrado? Lahko bi odgovorili z vprašanjem: Ali je bilo mogoče kaj ukreniti, da se izboljša okus? Toda okus se vendarle spreminja, izboljšuje. Nemara bi se švedski akademiki lahko potrudili in izbirali vsaj nekoliko mlajše nobelovce. Klasiki in okamenine niso preveč vznemirljivi zmagovalci, pa tudi skrajno neprimerno je od njih pričakovati kakšne korenite spremembe. Zares se vsiljuje v misel kot skazeno in neinventivno uvrščanje pisateljev na neki seznam podobno kot poklicno nogometno moštvo. Nobelova nagrada je redek in izjemen dogodek, kronanje. Literarne nagrade vendarle prispevajo k popularnosti, morda tudi zato, ker hitro presežejo cilj, ki bi mu morale rabiti. Švedi imajo za svoje pisatelje vpeljan sistem denarne podpore; ko pisatelj napiše eno ali dve dobri knjigi, si pridobi pravico do letne podpore od okoli 4000 do 5000 funtov šterlingov. To ni le po človeški meri, marveč tudi povsem na tleh; takšna nagrada, bo dejal vsak pisatelj, pomeni resnično priznanje. Švedsko akademijo je utemeljeno mogoče opravičiti z nepoznavanjem ali ob svojem času z nedostopnostjo tekstov, kot na primer, Mandelštama, Kafke, Celana. Toda ali v takem primeru ni mogoče poiskati nasveta pri pogumnejših lovcih na samorasle usmeritve. Pravi seznam odkritij, na katera bi Švedska akademija morala biti ponosna, je žalostno maloštevilen in obsega pravzaprav le štiri imena. To so švicarski epski pesnik Carl Spitteler, ki je dobil nagrado leta 1919; Czesław Miłosz, nagrajen 1980; italijanski pesnik in prevajalec Salvatore Quasimodo (1959) in Elias Canetti, skrivnostni varuh izgubljene nemške proze, nagrajen leta 1981. (Zlobni glasovi trdijo, da je ta imenitni in pogumni izbor pomenil priznanje bolgarski književnosti, ker je Bolgarija v nekem daljnem kolenu Canettijeva domovina.) Žal ni vzrokov, da bi verjeli, da bo podeljevanje Nobelovih nagrad v prihodnje potekalo brez političnega, estetskega in psihološkega konzervativizma, brez nepooblaščenega vtikanja in poviševanja tistega, kar je *dejà vu*, že znano. Če ugledne osebnosti, kot so Octavio Paz, Milan Kundera in V. S. Naipaul (nemara je njegova politična pronicljivost preveč rušilna?), razglašajo kot ključne, če je kaj upanja za pogumen in nadarjen glas Nadine Gordimer iz Južne Afrike, potem bi bilo zaman opozarjati Stockholm na nekatere veljavne, toda doslej še neznane pisatelje, ki bodo jutri veliko pomenili. Ali

kdo iz komiteja za Nobelovo nagrado bere nemara Leonarda Sciascia, italijanskega pisatelja, ki ga zaradi galantnega posmeha in bistrine lahko primerjamo s Stendhalom? Ali Thomasa Bernarda, ki ga brez pretiravanja lahko jemljemo kot Kafkovega naslednika? Ali se kdo na Olimpu v Stockholmu ozira na pesništvo, ki nastaja v arabskem svetu? Sodim, da bi končno morali priznati veljavnost evropskih, zahodnjaških literarnih meril, ki so zasnovana na osebnih zaslugah, na ustvarjanju posamičnih del. Ko bomo odšli na drugo celino s povsem različno kulturo, bomo odkrili tudi druga merila za književnost. V Afriki so pomembne obredne vrednote; književnost je zelo pogosto brezimna. Islam in Iran imata veliko pisateljev, toda leti pišejo verska, moralistična in mitološka dela, zato je nemogoče izločiti kakšno posamično iz njihove celostne ustvarjalnosti in reči: to pa je veliko delo. Ali bo Doris Lessing kdaj dobila nagrado za *Zlato zapispnico*, ki jo zasluži in ne za slabo znanstveno fantastiko, kamor se je potem obrnila? Hotenje Normana Mailerja zatresti trdnjave vzvišenosti je bilo nemara neotesano, toda dokajšen kos njegovega dela je res potrjen dvomom. Toda Švedska akademija ne bo nikoli mogla priznati genialnosti in velikega pomena Mailerjeve proze v *Armadah noči* in *Opominih samemu sebi*, kajti to sta klasični deli. Prepričan sem, da so na svetu ljudje, ki niso bili nagradjeni, pa bi to zaslužili. Vsakega oktobra so čisto nesrečni, ko razglašajo, kdo je nagradjen, in verjetno menijo, da to neugodno vpliva na vse, kar so napravili v življenju. Ali Švedska akademija lahko opraviči svoje zavrnitve, ali je vsaj neposredno ne bi mogli pripraviti do tega, da bi to storila? Mar to ni med drugim dolžnost vsakega poštenega ocenjevalca ali presojevalca? Mar teh zavrnitev in odmetavanj ne bi bilo treba pojasniti z nekoliko resnejšimi merili, kot so politična primernost, imenitnost in jezikovna zadržanost? Eno je podelitev nagrade Sinclairu Lewisu leta 1930, ki jo je seveda mogoče utemeljiti, povsem nekaj drugega pa je spregledati Marcela Prousta ali Nabokova, kot tudi ne nagraditi Jorgeja Luisa Borgesa. Na seznamu Nobelovih nagrad so gotovo velika imena, v njihovem izboru se prepletajo zdrav razum, strast in živost presoje. Omenil sem že Yeatsa, toda tu so še Anatole France, Kipling, Shaw, Thomas Mann, André Gide, T. S. Eliot, Boris Pasternak, Faulkner, Ernest Hemingway, Seferis, Eugenio Montale, Samuel Beckett in Solženicin (bolj človeški kot literarni velikan). Toda če primerjamo oba seznama, bo poglobljena resnica takoj opazna: v šestinosemdesetih letih obstoja je Nobelova nagrada imela več zgrešitev kot zadetkov, ob nekaterih slavnih izjemah so pravi kralji ostali nekronani. Sklep je seveda banalen. V umetnosti in v obstoju imaginativne inteligence ima samo čas odločilen glas. Samo čas lahko določi, kaj bo ostalo, časa pa ni mogoče podkupiti.

Prevedel France Vurnik